

על ניסוחים גאוגרפיים ועל דייקנות הנגרות מתוך הניסוח ההלכתי (תשובה לתגובה)

בהערה הראויה – לטעמי ללא ספק – להוות מאמר בפני עצמו, מציג הכותב הסבר מעמיק ומשכנע לדברי רש"י בעירובין ובביצה; ואם זכיתי שדברים שכתבתי בשולי מאמר שנכתב לפני שנים, ובעיקרו נועד לרמוז למשחק לשון אפשרי בין המקום 'סולמה של צור' לבין חפץ – 'סולם צורי', יעוררו הסבר זה – יהיה זה שכרי. כל הערה חשובה היא פתח לדיון נוסף, וכזו היא גם ההערה שלפנינו. אכן, השאלה מהו הקשר בין תיאור גאוגרפי שמטבעו קשה לכימות ולהעמדה על עיקרון כמותי חד-משמעי, לבין הקריטריונים המדויקים אך המופשטים של ההלכה, היא שאלה מרתקת מאין כמוה; ובדין יראה הקורא שאלה שכזו כמשתלבת בדיון המהותי של הבעת המציאות רבת הפנים באמצעות שפה הלכתית החותרת לדייקנות לוגית. אשר לרש"י דידן, ייתן הקורא דעתו לסוגריים המרובעים הקוטעים את רצף הכתוב ומהווים מעין 'מחיצות' (הלוא בתורת מחיצות עסקינן!), המפרידות את הקטע המוקף מ'סביבתו הטקסטואלית'.

סולמא דצור – סלע הר גבוה סביב [לעלות בו לארץ ישראל, והוא גבוה עשרה טפחים. ומחתנא – מורד חריץ עמוק עשרה טפחים ורחב ארבעה סביב ארץ ישראל מאידך גיסא], והוי לה מחיצה. ונהי דאסור לטלטולי מדרבנן – מיהו לאו רשות הרבים דאורייתא היא לאחיובי עליה (עירובין כב ע"א-ע"ב).

צורת כתיבה זו עומדת בפני הקורא בש"ס וילנה ובעקבותיו במהדורת הרב שטיינזלץ ועוד. בתגובה תמציתית זו אין מקום להאריך, אך ברור למדיי שמדובר בגרסות; ניתן לקרוא את הדברים ללא הנכלל בסוגריים המרובעים: "סולמא דצור – סלע הר גבוה סביב, והוי לה מחיצה...". ניסוח זה עומד בפני עצמו ומציג את סולמה של צור כדגם, ויודגש – דגם! גאוגרפי למחיצה. התוספת הנכללת בין הסוגריים, יש בה ניסיון – מוצלח יש לומר – להיצמד לשון שאלת רב דימי בגמרא ("אילימא משום דמקיף לה סולמא דצור מהך גיסא ומחתנא דגדר מהך גיסא"), אך היא מושכת את הניסוח ההלכתי לכיוון המדייק והמדקדק ומעניקה לו ממשיות יתרה. נקרא אותו בהשמטת הסוגריים המרובעים: "סולמא דצור – סלע הר גבוה סביב לעלות בו לארץ ישראל,

* מ' נוסבאום, 'תגובה למאמר "סולמה של צור"', בגיליון זה, עמ' 115-116.

והוא גבוה עשרה טפחים. ומחתנא – מורד חריץ עמוק עשרה טפחים ורחב ארבעה סביב ארץ ישראל מאידך גיסא, והוי לה מחיצה". ניסוח זה מנסה לכמת את התיאור הגאוגרפי ולהציגו כמציאות ברת מדידה, והוא הגורר, ושמא המחייב, את הדיוק "לעלות בו לארץ ישראל"! לשון אחר, ניסוח זה יש בו מן ההפלגה הדרושה לפעולת ההעתקה של תיאור גאוגרפי להבעה הלכתית מדויקת; על ניסוח זה הערתי את מה שהערתי במאמרי שנזכר לעיל.

כך או כך, ומחמת שהתיר המגיב שימוש של מידה של מטפוריקה בהבנת רש"י, נמצאים כל העולים לארץ ישראל, בין שנצרכים לכך מתוך נסיעת מצווה לחו"ל ובין שנמצאים בה גופא (ויש אומרים שדווקא הם!), מקבלים משמעות נוספת לעלייה זו. כל עיסוק בסוגיית העלייה לארץ ישראל, גם אם כרוך באי־הסכמה מסוימת על משמעות דרכו וסגנונו של ניסוח פרשני, מעלה אותנו לארץ ישראל!